

FAHR

(الفخر)

Arap şiirinde kasidenin
bir bölümü.

Sözlükte “övünmek” anlamına gelen *fahr* kelimesi edebiyat terimi olarak şairlerin kendilerinden, kabile, soy sop, hasep nesep, inanç, din, mezhep ve meşreplerinden, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki ustalık, yetenek ve faziletlerinden, hatta kılıç, zırh, at ve özellikle deve gibi şahsî mal ve eşyalarından veya uzun ömürlülikle hayat tecrübelerinden övünerek söz ettikleri şiir türünü ifade eder. Divan edebiyatında kelime *fahriyye* şeklini almıştır. Şiir sanatına dair yazılan eserlerde, *fahr* kökünden türeyen *iftihâr* ve *te-fahhur* ile *medh* (övmek) kökünden gelen *temeddüh* de aynı anlamda kullanılmıştır. Nazım veya nesirle yapılan *temeddüh* karşılıklı atışma ve yarışma şeklinde olursa buna *müfâhare* adı verilir.

Genellikle kasidenin bir bölümü olarak *medihten* sonra gelen *fahr*, bazan şiirin diğer bölümleri arasında beyitler halinde yer alır, bazan da müstakil olarak nazmedilir. *Fahr* mahiyet itibariyle *medihten* başka bir şey olmadığı için onda güzel olan her şey bunda da güzel, çirkin olan her şey bunda da çirkin sayılmıştır. Bu bakımdan överken de övünürken de yaratılıştan gelen ve kalıcı olan vasıf ve faziletlerin dile getirilmesi istenir. Telakkiye göre insanın diğer canlılara olan üstünlüğü akıl, iffet, adalet ve kahramanlık gibi dört ana meziyeti sebebiyledir. Dolayısıyla eski Arap toplumunda bu ana hasletler ve bunlara bağlı diğer fitrî vasıflarla övme olumlu karşılanır; bunların dışındakilerle yapılan övgü ise hoş görülmezdi (Kudâme b. Ca'fer, s. 95-96). Ayrıca bu *medih*lerin kısa, öz ve gerçeğe uygun olması arzu edilmekle beraber bu konuda mübalağa da yadırganmamıştı. Nitekim şiir münekkitlerinde seçilen en güzel *fahr* beyitleri en çok mübalağalı olanlardır. Meselâ yahudi asıllı Arap şairi Semev'el el-Ezdi'nin (ö. m. 560) ünlü mübalağalı kasidesi en güzel *fahr* şiirine örnek gösterilir (İbn Reşik el-Kayrevânî, II, 804). Her ne kadar *medenî* bir insanın başkasını ve özellikle kendini övmesi hoş karşılanmasa da Cähiliye toplumunun ahlâk anlayışında şairlerin övünmelerine karşı çıkılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında *fahr* sadece *medhin* değil *hicvin* de bir unsuru olarak görmek gerekir (Mustafa Sâ-

dık er-Râfiî, III, 102-103). Zira övme veya övünmeye vesile olan cesaret ve cömertlik başta olmak üzere hilim, azim, sebat, vefâ, iffet, doğruluk, sabır, adalet, bağışlama, sır saklama, tevazu, zekâ ve akıl (İbn Tabâtabâ el-Alevî, s. 12-13) gibi iyi hasletler hiciv sırasında yerilene karşı kullanılır. Hasminin veya rakibinin ayıplarını sayan, belli hasletlerin onda mevcut olmadığını bu vesile ile ima etmiş olan şairin esas gayesi hiciv olsa bile burada övünme unsurları bulunduğundan sonuçta bu şiir de bir *fahrdır*. Divanlarda veya şiirlerin konularına göre tertiplendiği ve ilk bölümünü yiğitlik, kahramanlık ve savaş şiirleri oluşturduğu için “hamâse” diye adlandırılan şiir mecmualarında *fahra* önem verilmiştir. Bir *fahr* türü olmakla beraber şairin hasmına karşı övünmesi ve onu kendine nisbetle iyi hasletleri taşımayan kimse olarak yermesi sebebiyle *hamâseleri* birer *hicviye* saymak da mümkündür (Şevkî Dayf, I, 202-203).

Eski Arap toplumunda şair kendini veya kabilesini överken yahut düşmana karşı savunurken en tesirli silâh olarak görülen şiire başvurur. Manzum bir ifade esesen mevcut olduğu kabul edilen sihirli tesir gücüne şairin kabiliyeti, dile hâkimiyeti, hadiseleri değerlendirmeye ve yönlendirmedeki başarısı, sözlerindeki belâgat ve fesahat da eklenince ortaya çıkan şiir gerçekten en muhkem vesika hüviyetine bürünür. Nitekim şiirin, “Araplar’ın bütün bilgilerini kuşatan, muhafaza eden, daima başvurdukları, istifade ettikleri eserleri” anlamında olmak üzere “divânü'l-Arab, divânü ilmihim” (Çetin, s. 11) addedilmesi bundan dolayıdır. Eski Araplar’ın şan ve şereflerini korumak, mâzide başardıkları büyük işlerin unutulmasını önlemek, bilgi, âdet ve geleneklerini muhafaza etmek, tarihî-menkıbevî rivayetlerini (ahbâr) yaymak şairin işidir. Bu açıdan bakılırsa *fahr* fertlerin ve toplumların karakterini, yaşayış tarzlarını, özellikle Araplar’ın fitratında mevcut övünme duygusu ile sayıp döktükleri şahıs ve kabilelerin her türlü icraatını, hatta serseri şairlerin (su'lûk çoğulu seâlik) *iftihar* vesilesi kabul ettikleri birtakım kanun dışı hareketlerini tesbit ve tayin imkânını verdiği için tarih ilmi bakımından büyük önem arzeder (Mustafa Sâdik er-Râfiî, III, 103-104). Ancak tarihî bilgilerden gerçeklere dayanması şartına mukabil *fahr*nın çoğunlukla mübalağalı olması ve bil-

sir sanat olsun diye nazmedilmesi itibariyle tarihî gerçekleri tam ve doğru bir şekilde yansıttığı da düşünülemez (a.g.e., III, 104). Bununla birlikte şairlerin kendilerinin, aile ve yakınlarının, mensup oldukları kabile veya milletlerin özellikle İslâmî dönemde birbirleriyle yaptıkları din, tarikat ve mezhep mücadeleleri, Sünnî-Alevî, Emevî-Abbâsî ihtilâfları, hilâfet kavgaları ve Haçlı seferleri, bu arada mâruz kaldıkları büyük felâketler ve buhranlar bu tür şiirlerin gelişiminde en büyük etken olmuştur.

İslâmiyet’in ilk yıllarında övme ve övünmelerde genellikle doğruluğa, gerçekçiliğe riayet edildi. Kabile, soy, aşiret, ırk ve milliyet unsurları ile övünmelerde de eski şiddet kalmadı. Ancak şairler arasında Beşşâr b. Bürd (ö. 167/784), Ebû Nüvâs (ö. 196/812) ve Buhtürî (ö. 284/897) eski tarzda övünmelerini sürdürdüler (Şevkî Dayf, III, 170; IV, 213). Bazıları şairin şiiri ve sanatı ile övünmesini doğru bulmamakla beraber, kasidenin *fahr* bölümünde şair kendini övmekle bir bakıma *memdühunu* övmeye en lâyük kişinin de kendisi olduğunu anlatmak ister. Kasidelerin diğer bölümleri arasında olduğu gibi özellikle *medihten* *fahra* geçiş, eski Arap şiirinde geleneksel kullara bağlı olarak sabit ve donuktur. Müslüman şairler bu geçişi bir münasebet kurmak suretiyle yumuşatarak yapmaya çalışmışlardır (ayrıca bk. FAHRİYYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Aristoteles, *Kitâbü Şan'atı's-Şi'r* (trc. Muhammed b. Yünus), Kahire 1386/1967, s. 41, 49; Sa'leb, *Kavâ'idü's-Şi'r* (nşr. M. Abdül'mün'im el-Hafâcî), Kahire 1367/1948, s. 28; İbn Tabâtabâ el-Alevî, *İyârü's-Şi'r* (nşr. Abbas Abdüsettar), Beyrut 1402/1982, s. 12, 15, 115, 118-120; Kudâme b. Ca'fer, *Nağdü's-Şi'r* (nşr. M. Abdül'mün'im el-Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), s. 95-105; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî — Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1371/1952, s. 131; İbn Reşik el-Kayrevânî, *el-'Ulme* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, II, 771-804; Safiyyüddin el-Hillî, *Divân*, Beyrut 1961, s. 22, 35; Mecdüddin Behramşah, *Divân* (nşr. Nâzım Reşid), Bağdad 1403/1983, s. 49, 58; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), I, 91-95; M. Abdül'mün'im el-Hafâcî, *İbnü'l-Mu'tez ve türâşühâ fi'l-edeb ve'n-nağd*, Kahire 1958, s. 150-166; Ahmed Bedevî, *Üsûsü'n-nağd il-edeb il-'Arab*, Kahire, ts., s. 218-224; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 195, 202-203; III, 170; IV, 213-214; Yâsin el-Eyyûbî, *Safiyyüddin el-Hillî*, Beyrut 1971, s. 244-253; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 11, 87-88; Mustafa Sâdik er-Râfiî, *Târîhu âdâb il-'Arab*, Beyrut 1392/1974, III, 102-105; E. Wagner — Bichr Farès, “Mufâkhara”, *EP* (İng.), VII, 308-310.

